

บทคัดย่อ

โครงการวิจัย “การศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมขององค์การบริหารส่วนตำบลกระจายในการฟื้นฟูและจัดการลำน้ำโพตอนล่างเพื่อสร้างแหล่งอาหารและรายได้ให้กับชุมชนบ้านโคกพระเจ้าและบ้านโนนรัง ตำบลกระจาย อำเภอบัวแก้ว จังหวัดยโสธร” เกิดขึ้นเนื่องจากลำน้ำโพตอนล่างเป็นสายน้ำสำคัญสายหนึ่งที่หล่อเลี้ยงชีวิตผู้คนเป็นแหล่งอาหารให้ชุมชน มีความอุดมสมบูรณ์และความมั่นคงทางด้านทรัพยากรอาหาร จึงพบว่า นับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ชาวบ้านล้วนต่างมีชีวิตที่ผูกพันอยู่กับลำน้ำโพอย่างแนบแน่น โดยในอดีตนั้นลำน้ำโพตอนล่างยังคงมีความอุดมสมบูรณ์ มากไปด้วยทรัพยากรพืชและสัตว์หรืออาจกล่าวได้ว่าระบบนิเวศลำน้ำโพตอนล่างยังสมบูรณ์ เมื่อเวลาผ่านไปการเปลี่ยนแปลงก็เกิดขึ้น โดยในปัจจุบันสังคมมีความเจริญทางด้านเทคโนโลยีอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้ผู้คนเริ่มห่างหายไปจากการใช้ชีวิตตามวิถีของคนรุ่นเก่า ในขณะที่ลำน้ำโพเองก็เริ่มเสื่อมโทรมลงไปตามกาลเวลา อันเนื่องมาจากการกระทำของธรรมชาติและฝีมือมนุษย์เอง ด้วยเหตุนี้ชุมชนจึงมีแนวคิดในการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมบริเวณลำน้ำโพ โดยความร่วมมือของชุมชนและองค์การบริหารส่วนตำบลเป็นหลักในการจัดการลำน้ำโพ ซึ่งมีวัตถุประสงค์ในการวิจัย 4 ข้อด้วยกัน คือ 1) เพื่อศึกษาบริบทและการเปลี่ยนแปลงวิถีชุมชนที่สัมพันธ์กับลำน้ำโพจากอดีตถึงปัจจุบัน 2) เพื่อศึกษาระบบนิเวศ และพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ ของลำน้ำโพตอนล่าง 3) เพื่อศึกษาบทบาทและหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลกระจายในการจัดการลำน้ำโพตอนล่างอย่างมีส่วนร่วมกับชุมชน และ 4) เพื่อศึกษารูปแบบการฟื้นฟูและการจัดการลำน้ำโพตอนล่าง โดยชุมชนและองค์การบริหารส่วนตำบล เพื่อให้เป็นแหล่งอาหารที่ยั่งยืนของชุมชน ซึ่งใช้ระยะเวลาในการดำเนินงานตั้งแต่ 1 มิถุนายน 2552 ถึง 31 พฤษภาคม 2553 มีพื้นที่ดำเนินงานจาก 2 หมู่บ้าน คือ บ้านโคกพระเจ้าและบ้านโนนรัง ในการศึกษาวิจัยมีการเก็บข้อมูลโดยเป็นการซักถาม พูดคุย (โสเหล่) หรือสัมภาษณ์บันทึกจากคำบอกเล่าของชาวบ้านในชุมชน ผู้รู้ ปราชญ์ชาวบ้าน ที่เห็นการเปลี่ยนแปลงของชุมชนในทุกๆ ด้าน นอกจากนี้การเข้าไปเก็บข้อมูลด้วยการลงไปสำรวจจากสภาพจริงของลำน้ำโพ การทำกิจกรรมเพื่อฟื้นฟูลำน้ำโพให้เป็นแหล่งอาหาร ตลอดจนนำข้อมูลจากงานวิจัยเสนอต่อ องค์การบริหารส่วนตำบลกระจาย เพื่อร่วมหารูปแบบแนวทางในการฟื้นฟูสภาพของลำน้ำโพตอนล่าง

จากการศึกษาวิจัยพบว่า ชุมชนให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี ซึ่งทำให้ได้ข้อมูลที่ติดต่อกับงานวิจัย โดยการศึกษาทำให้ได้ทราบว่า ในอดีตนั้นชาวบ้านมีความเป็นอยู่และวิถีชีวิตที่เรียบง่าย อยู่อย่างพอเพียง มีการเฝ้าอยู่เฝ้ากิน ทำมาหากินตามประสาชาวบ้าน ซึ่งมีอาชีพหลักคือการเกษตร ในการทำการเกษตรในสมัยนั้นทำตามภูมิปัญญาชาวบ้าน มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีการแบ่งปันและเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ รักใคร่กลมเกลียวกัน มีความสามัคคี คนในครอบครัวก็มีความอบอุ่นไม่มีปัญหาให้วุ่นวาย นอกจากนี้ยังมีการพึ่งพาธรรมชาติ โดยความเป็นอยู่ในทุกๆด้าน ทุกบริบทล้วนแล้วแต่มีวิถีชีวิตที่สัมพันธ์กับลำน้ำโพ ซึ่งลำน้ำโพเป็นแหล่งอาหารที่ดีมีทรัพยากรทั้งพืชและสัตว์จำนวนมาก พอเลี้ยงคนในชุมชนได้ตลอดปี ซึ่งมีความแตกต่างกับปัจจุบันโดยสิ้นเชิง คือ จากที่เคยมีความเป็นอยู่อย่างเรียบง่าย แต่ตอนนี้กลับมีความเป็นอยู่หรือมีวิถีชีวิตที่

ฟุ่มเฟือย จากที่เคยอยู่เฮ็ดกิน เปลี่ยนมาเป็นการซื้ออยู่ซื้อกิน ทุกอย่างต้องซื้อจากตลาด การทำนาในอดีต จากที่เคยพึ่งวัตรธรรมชาติ เช่น ปุ๋ยคอก การใช้ควายไถนา ปัจจุบันมีการใช้ปุ๋ยเคมี สารเคมี ไร่รดไถนาแทน แรงงานสัตว์ การช่วยเหลือลงแรงกันไม่มี หรือมีน้อยไม่เหมือนอดีต ซึ่งปัจจุบันเป็นการว่าจ้างด้วยเงินแทน และยังมีภาวะการแข่งขันเกิดขึ้น ทำให้คนมีความเห็นแก่ตัว ไม่รู้จักความเสียสละ ความรักใคร่และความ สามัคคีความปรองดองก็ลดน้อยลง รวมถึงการพึ่งพาธรรมชาติก็น้อยลง อาหารในธรรมชาติน้อยลง วิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่สัมพันธ์กับลำน้ำโพบางอย่างก็หมดไป อันเนื่องมาจากทรัพยากรธรรมชาติในลำน้ำโพมีจำนวนลดน้อยลง จากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชุมชนและระบบนิเวศลำน้ำโพอย่างมาก โดยสิ่งที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงมีด้วยกัน 3 ประการ คือ นโยบายของรัฐ ทุนนิยม (ที่นำพาเทคโนโลยีเข้ามา) และความเชื่อของคนในชุมชน ซึ่งจากกระบวนการการทำงานร่วมกัน ระหว่าง อบต. และชุมชน ทำให้มีแนวทางต่อการจัดการลำน้ำโพเพื่อเป็นแหล่งอาหารของชุมชน เช่น การปลูกป่า 2 ฝั่ง ลำน้ำโพเพื่อสร้างความสมดุลของระบบนิเวศและเพื่อเพิ่มพืชอาหาร รวมทั้งเป็นแหล่งอาศัยของสัตว์เล็ก สัตว์น้อย การสร้างแหล่งเพาะพันธุ์ปลา การสร้างวังปลาหรือเขตอนุรักษ์ การออกกฎระเบียบห้ามจับปลา ในฤดูวางไข่ รวมถึงการสอดส่องดูแลไม่ให้ใช้เครื่องจับปลา อาทิ เครื่องไฟฟ้า ยาเบื่อ ทั้งนี้การเฝ้าระวัง เป็นส่วนหนึ่งที่ชุมชนอยากให้เกิดขึ้น เพราะชาวบ้านเป็นผู้ที่ใช้ประโยชน์และใกล้ชิดกับลำน้ำมากที่สุด ส่วน อบต. ที่มีพลังขับเคลื่อนในเชิงนโยบาย จะมีบทบาทในการหนุนเสริมกิจกรรม การจัดหางบประมาณ รวมทั้งการกลั่นกรองโครงการที่มีผลกระทบระบบนิเวศของลำน้ำโพ ทั้งนี้ชุมชนเสนอให้มีการหลีกเลี่ยง การขุดลอก เพราะทำลายระบบนิเวศ ทำลายแหล่งอาหารจาก 2 ฝั่ง อีกทั้งทำให้ลำน้ำมีความตื้นเขิน เก็บน้ำ ได้น้อย ส่งผลต่อการทำการเกษตรของชาวบ้านจากทั้ง 2 หมู่บ้าน และสิ่งที่มีความสำคัญต่อการฟื้นฟูและ การจัดการลำน้ำโพอย่างมีส่วนร่วมเพื่อสร้างแหล่งอาหารและรายได้ นั่นคือ คนในชุมชนต้องมีจิตสำนึก รักและหวงแหนทรัพยากรในลำน้ำโพ ซึ่งต้องมีการแสดงออกด้วยการปฏิบัติให้เห็นอย่างเป็นรูปธรรม ทั้งนี้เพื่อให้แหล่งน้ำสาขานี้เป็นที่หาอยู่หากินของชุมชนสืบต่อไป

ทีมวิจัย

30 กันยายน 2553